

DROGJOGI KÉRDÉSEK

Nyári sajtóhírek¹ szerint hamarosan dönt az Alkotmánybíróság a Büntető törvénykönyv egyes kábítószerrel való visszaélést szabályozó szakaszait támadó indítványról. Ha a testület helyt ad az indítványnak, akkor hamarosan elérkezünk a drogjogi szabályok 1993 óta tartó átalakulásának ötödik fordulójához. Ez az írás arra tesz kísérletet, hogy áttekintse, valóban szükséges-e változtatni a jelenlegi törvényi helyzeten, és ha igen, akkor pontosan milyen korrekcióra volna szükség.

A Büntető törvénykönyv kábítószerre vonatkozó szakaszait a rendszerváltás után először az Antall-kormány módosította 1993-ban. A gyakorlatilag az eredeti, 1978-as szabályok korszerűsítésére több okból is szükség volt. Egyrészt az akkor még ugyan nem igazán jelentős, de emelkedő számú drogos büntetőügyek bizonyították, hogy a közel húsz évvel azelőtti szabályok nem alkalmasak a kilencvenes évek közepi helyzet kezelésére. Ezen túlmenően a drogügyekben oly sokszor felemlgetett nemzetközi szerződésekkel sem álltak összhangban a kábítószeres paragrafusok.

Az 1994-ben hatályba lépő új rendelkezések alapjaiban változtatták meg a korábbi szabályokat. A kábítószer-fogyasztást az új szabályok a megszerzésen és a tartáson keresztül rendelték büntetni. Maga a fogyasztás szó nem szerepelt a törvényben, a droghasználat mégis büntetendő volt. Erre az első látásra szokatlan modellre egyébként maguk a nemzetközi szerződések adtak módot, mivel a fogyasztás kriminalizálását ekképpen – azaz csekély mennyiségű kábítószer személyes használatra történő megszerzésének és tartásának kötelező bűncselekménnyé nyilvánításával – írták elő az egyezményben részes tagállamoknak.²

A rendszerváltás utáni első drogjogi változtatás elvitathatatlan érdeme volt az elterelésnek a magyar jogrendbe való bevezetése. Megjegyzendő, hogy az „ötlet” ez esetben is külföldről érkezett: az 1988-as bécsi egyezmény lehetőséget biztosít egy speciális, büntethetőséget megszüntető ok büntető anyagi jogba való beillesztésére a drogokkal kisebb súlyú bűncselekményeket elkövetők számára. Az elterelés első magyar változata szerint nem volt büntethető az a személy, aki csekély mennyiségű illegális kábítószerrel szerzett meg, tartott, állított elő vagy termesztett, a drogból semmilyen módon nem jutott más személynek, és legkésőbb az elsőfokú bírói ítélet meghozataláig igazolta, hogy a kábítószer-függőséget gyó-

gyító vagy a függőség kialakulását megelőző, legalább hathónapos folyamatos gyógykezelésen vett részt. A szabályok szerint e kezeléseket az ÁNTSZ-nek kellett volna lefolytatnia, azonban e szervezet közvetlen módon valójában soha nem kapcsolódott be a drogbetegek kezelésébe. A kialakult gyakorlat szerint a bűnüldöző hatóságok látókörébe került droghasználók kezelése drogambulanciákon, rehabilitációs intézményekben történt, amennyiben az elterelés feltételei fennálltak. Az ÁNTSZ szerepe pedig arra korlátozódott, hogy az egyes kezelőhelyek számára engedélyezte a drogbetegekkel való foglalkozást és az elterelő kezeléseket lefolytatására szükséges jogosultságot.

A rendszerváltás utáni drogjogtörténelem talán legmeghatározóbb, máig ható következő fejezete az Orbán-kormány hatalomra kerülésével kezdődött. A Fidesz még ellenzéki pártként, 1996-ban nyilvánvalóvá tette, hogy a fokozódó droghelyzetre elsősorban a büntetőjog eszközeivel kíván válaszolni. A Büntető törvénykönyv szigorítását célzó törvényjavaslat azonban akkor még elbukott a szocialista–szabad demokrata többségű parlamentben. Nem volt teljesen meglepő tehát, hogy kormányra kerülése után a jobboldal gyakorlatilag az első megváltoztatandó jogszabálynak a Büntető törvénykönyvet tartotta, amit egyben nagy közérdeklődés is kísért. A szervezett bűnözés elleni törvénycsomagból a legnagyobb nyilvánosságot a kábítószerrel való visszaélést szabályozó törvényhelyek szinte teljes átalakítása kapta. Tény, hogy az eredeti javaslat többször változott az elfogadásig, és számos ponton végül nem az eredeti vad elképzelések valósultak meg,³ de az 1999. március elsején hatályba lépett szabályok igen jelentős szigorítást jelentettek. A Btk.-módosítás az elterelést ugyanis, ellentétben a korábbi szabályokkal, már csak az igazoltan drogfüggő személyekre tartotta alkalmazhatónak. A kábítószer-függőséget gyógyító hathónapos, folyamatos gyógykezelést csak azok választhatták a büntetés helyett, akiket az eljárásba e célból bevont igazságügyi orvos szakértő függőnek nyilvánított. Ahogy azt a TASZ drogpolitikai programja előre prognosztizálta, „Európa legszigorúbb drogtörvényének” négy éve bebizonyította, hogy az orvos szakértői rendszer gyakorlatilag nem volt képes a rá szignált feladat ellátására. Földrajzi helytől, kirendelt szakértőtől függően születtek az egymással szinte semmilyen konzisztenciát nem mutató szakvélemények.

Tétjük nem volt kicsi, hiszen tulajdonképpen ezek a legtöbbször öt-hat percnél tovább nem tartó vizsgálatok döntöttek arról, hogy valaki ellen le kell-e folytatni a büntetőeljárást vagy választhatja az elterelést. Hogy a rendszer nem volt működőképes, az tény. Ennél is fontosabb volt azonban az az elméleti megfontolás a bevezetett függő–nem függő felosztás mögött, amely szerint az államnak a nem függő (tehát mondjuk a drogot kipróbáló kamasz vagy az alkalmi szerhasználó fiatal felnőtt) gyanúsítottak esetében nagyobb érdeke fűződik a büntetőjogi szankciók érvényesítéséhez, mint az illető egészségügyi rendszerbe történő irányításához. Kifacsart és furcsa logika volt ez, nem csoda, hogy a drogbetegekkel és kábítószerfogyasztókkal foglalkozó szakma 1998 őszén és 1999 tavaszán gyakorlatilag egyhangúlag emelte fel szavát – hiába – a törvény ilyen irányú módosítása ellen.

Az Alkotmánybíróság 1999 őszén alkotmányellenesnek minősítette az 1998-as büntető jogszabályok egy részét.⁴ Ami a drogfogyasztást érintő részt illeti, az AB a büntetőeljárás törvény (Be.) és a Büntető törvénykönyv eltéréseiből fakadó helyzetet találta alkotmányértőnek. A Btk. ugyanis 1999. március elsejétől a fentiek szerint kizárólag a függők esetében tette lehetővé az elterelés, azaz a speciális büntethetőséget kizáró ok alkalmazását. A büntetőjog egyik legfontosabb alkotmányos alapelveként tisztelt tartásával ezt természetesen nem tehetette meg visszamenőleges hatállyal, azaz azok, akik cselekményüket a hatálybalépést megelőzően követték el, továbbra is a korábbi feltételek fennállása esetén választhatják az elterelést. A probléma az volt, hogy a módosítás során értelemszerűen megváltoztatták a Be. vonatkozó rendelkezéseit is. Márpedig az eljárási törvény rendelkezéseit a folyamatban lévő minden büntetőügyre a hatályos törvényszöveg szerint kell alkalmazni. Onnan kezdve tehát, hogy a Be. szerint csak abban az esetben lehetett felfüggeszteni, majd megszüntetni az eljárást, ha a vádlott kábítószerfüggő volt, a nem függő korábbi elkövetők tulajdonképpen visszamenőleges hatályú büntetést kaptak. A határozat miatt a parlament 2000 tavaszán módosította a szabályokat, ekkor már az alkotmányos alapelveknek megfelelően.

A LEGÚJABB SZABÁLYOK

A 2002 júniusában hatalomra kerülő Medgyessy-kormány igazságügy-minisztere hivatalba lépése után szinte azonnal nyilvánvalóvá tette, hogy változtatni kíván a Btk. drogra vonatkozó rendelkezéseiben. Valódi liberalizációról a szűk parlamenti többség, valamint a szavazók jelentős részének drogügyekben még mindig a büntetőjogot favorizáló álláspontja miatt ter-

mészetesen szó sem lehetett. A kormány a módosító törvényjavaslat parlament elé terjesztésével a biztonság kedvéért még kivárta az önkormányzati választások végét, majd elindította a módosítást. Ezúttal azonban a jogalkotó komolyan vette azt a feladatot, hogy a megalkotandó jogszabályt megpróbálja az életben valóban előforduló drogfogyasztási cselekményekhez igazítani. Ez többé-kevésbé sikerült is, az eredmény azonban jelenlegi büntető anyagi jogunk legbonyolultabb és leghosszabb tényállásrendszere lett. A legfontosabb változás ismét az elterelést érintette: a csekélyebb súlyú és fogyasztási típusú cselekményt elkövető minden gyanúsított választhatja a diverziós utat. Ami az egyéb módosításokat illeti, ismét kikerült a törvényből a fogyasztás kifejezés (melyet az 1998-as változtatás illesztett a törvénybe négy évre), ez azonban természetesen nem változtatott a fogyasztás büntethetőségén. E tekintetben ismét az 1993-as törvény tért vissza, ezek szerint a fogyasztást a tartáson és a megszerzésen keresztül szankcionálják. A 2003 márciusában hatályba lépett szabályok fenntartják az 1998-as törvény által felállított, szakmailag indokolt felosztást a fogyasztói és a kereskedői típusú magatartások között, valamint a nem függő – függő megkülönböztetést is. Ezek szerint tehát a függők a jelenlegi szabályok szerint is szinte minden esetben enyhébb büntetésre számíthatnak az alkalmi fogyasztóknál. A csak fogyasztók tekintetében ez a megkülönböztetés nem eredményezi az elterelés függőkre való szűkítését. A még nem függő gyanúsítottaknak értelemszerűen nem gyógykezelésen, hanem úgynevezett felvilágosító-megelőző szolgáltatáson kell részt venniük, melyet már nemcsak drogambulanciák, hanem egyéb, a témával foglalkozó felvilágosító szervezetek is végezhetnek.

AZ INDÍTVÁNY

Mivel az Alkotmánybíróság évek óta követett gyakorlata szerint nem teszi megismerhetővé az indítványokat az elbírálás előtt, az indítványozó pedig nem reagált megkeresésünkre, az indítvány eredeti szövegét nem ismerhettük meg. Az Igazságügyi Minisztérium azonban hozzáférhetővé tette a miniszter Alkotmánybíróságnak küldött válaszát, így következtetni tudtunk az indítvány tartalmára.

A Hende Csaba és társai által jegyzett beadvány több ponton is támadja a Btk. drogjogi rendelkezéseit. Az indítványozók által támadott első jogszabályrész tulajdonképpen az egész drogjogi rendszer alapját célozza. A Btk. mind a fogyasztói (282. §), mind a kereskedői (282/A. §) alaptényállások esetén a következő fordulatot használja; „Aki hatósági engedély nél-

kül...”, s ez után következnek a lehetséges elkövetési magatartások. Az indítványozók szerint a hatósági engedély megfogalmazás bizonytalan, határozatlan tartalmú, ezért ellentétes a jogbiztonság alkotmányos alapelveivel. Meg kell jegyeznünk, hogy a „hatósági engedély” szövegrész pontosan egy korábbi AB-határozat eredménye,⁵ a testület ugyanis 2000 decemberében a szervezett bűnözés elleni törvénycsomag részét képező, a doppingszerek bizonyos felhasználását és terjesztését büntetni rendelő Btk.-szakaszokat többek közt azért semmisítette meg, mert a „hatóság előírásának megszegésével” tényállási elemet bizonytalan tartalmúnak, nehezen meghatározhatónak ítélte meg. Ugyanez a fordulat szerepelt a korábbi drogos szabályokban is. A jelenlegi törvényhelyen szereplő hatósági engedély kifejezés és az előbbi normaszöveg között azonban álláspontunk szerint igen jelentős a különbség, a hasonlóság csak látszólagos. A megsemmisített szövegben pontosan ez állt: „aki nemzetközi egyezmény, nemzetközi szervezet, jogszabály vagy hatóság előírásának megszegésével...” Az AB azt mondta ki, hogy a hatóság fogalma túlságosan tág és bizonytalan meghatározású, következésképpen az állampolgárok számára nem világos, nem egyértelműen megállapítható, hogy milyen hatóságok előírásainak megszegésével lehet doppingbűncselekményt elkövetni. Jelen esetben azonban a hatósági engedély fogalma nem ilyen kulcsfontosságú a polgárok számára. Hiszen az alaphelyzet, mely az esetek döntő többségében, ha úgy tetszik, 99,99 százalékában fordul elő, az, hogy az állampolgárok nem rendelkeznek olyan engedéllyel, amely őket kábítószerekkel való bármilyen tevékenységre feljogosítja. Vannak olyan személyek, szervezetek, amelyek speciális státuszuknál fogva rendelkeznek ilyen engedéllyel. Amennyiben ez a kitétel nem szerepelne a tényállás elején, akkor órájuk speciális, büntethetőséget megszüntető okot kellene felsorolni, ami jelentősen bonyolítaná a már amúgy is hosszú és komplikált szakaszokat.

A büntetőjogi kerettényállás mint jogalkotási módszer legitimitását megkérdőjelezni nem érdemes. Egyfelől ha a jogalkotónak nem állna rendelkezésére ez a módszer, akkor büntető törvénykönyvünk egy nagyjából tízezer oldalas, folyamatosan változó, kezelhetetlen szörny lenne, ami már valóban komoly ellentétben állna a jogbiztonság követelményével, másfelől az AB egy 2003-as határozatában kifejezetten kimondta, hogy a kerettényállási technika önmagában és általánosságban nem alkotmányellenes.⁶ A jogbiztonsági követelmény jelen esetben valójában az, hogy világosan megállapítható legyen, milyen jogszabály rendelkezik a kábítószerekkel engedéllyel végezhető tevékenységekről, valamint a szükséges esetekben hatósági engedélyt kibocsátó államigazgatási szervek-

ről. E jogszabály létezik, és nehézség, bizonytalanság nélkül hozzáférhető, megismerhető. Az állampolgárok számára azonban még ennél is egyszerűbben valósul meg a norma üzenete: akinek nincs engedélye, és kábítószerrel megvalósít valamilyen elkövetési magatartást, az bűncselekményt követ el.⁷

Az indítványozók a miniszteri válasz tanúsága szerint támadják a törvény 283. §-ában használt „saját használatra” szövegrészt. Az indítványozók szerint ez a tényállási elem „cáfolhatatlan, illetve igazolhatatlan”, valamint a terhelt állításának „elvetése vagy elfogadása a hatóság belátásától függ, külső igazolási vagy cáfolási lehetősége a hatóságnak nincs”, ezért a „saját” tényállási elem bizonytalan tartalmú, így sérti a jogbiztonság követelményét. Ez az érvelés furcsa, sőt akár azt is mondhatjuk, erőltetett. Hiszen a bűnüldöző hatóságnak minden törvényes eszköze megvan arra, hogy adott esetben bizonyítsa, ha álláspontja szerint az elkövetéskor a terhelt tevékenysége túlmutatott a saját használaton. Amennyiben ezt megteszi, és törvényes eszközökkel teszi meg, nem is lehet vita afelől, hogy a bíróság nem fogja a saját használat miatti kedvezőbb jogkövetkezményeket alkalmazni. Amennyiben erre nem képes, akkor érvénybe lép az az elv, mely szerint a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem lehet az elkövető terhére megállapítani. Ha valaki csekély mennyiségű kábítószerrel tart vagy szerez meg, és fel sem merül, hogy bárki másnak kívánt volna juttatni a drogból, miért kellene megkérdőjelezni a saját használat igaz voltát? Álláspontunk szerint a saját használat kifejezés megfelelő meghatározása a „személyes fogyasztás céljából” kifejezésnek, mely kifejezésnek logikailag szerepet kell kapnia a kábítószerrel való visszaélést szabályozó minden büntetőtörvényben, mely a fogyasztást nem explicite, hanem más elkövetési magatartásokon keresztül rendeli büntetni. Az ezt támadó rendelkezés érthetetlen módon az ártatlanság vélelmét támadja, sőt bizonyos tekintetben a bizonyítási teher valamilyen ködös megfordításának – tudniillik ha az elkövető nem tudja bizonyítani, hogy a saját használat volt a célja, akkor ezt a rendelkezést, mely mellel az elterelés tényállási eleme, ne lehessen alkalmazni – lehetőségét is felveti.

A harmadik, konkrét tényállási elemhez köthető indítványozói felvetés az „együttesen történő kábítószer-fogyasztás alkalmával” szövegrészt érinti. Az indítványozók szerint nem lehet tisztázni azokat a térbeli, időbeli, illetve cselekvőségi kereteket, melyeken belül az együtteség, illetve a fogyasztás alkalma fennáll. Véleményünk szerint azonban ezek a körülmények a gyakorlatban, a terhelték vallomása alapján könnyen tisztázhatók. A támadott rendelkezés valójában egy olyan, az életben rendkívül gyakran előfor-

duló helyzetre teremt jogi megoldást, amelyre a hazai anyagi büntetőjog korábban nem volt képes megfelelő választ adni. Az együttes fogyasztás ugyanis a droghasználat során nemhogy ritka volna, hanem bizonyos szerek tekintetében bizony szinte alapesetnek számít. Tipikusan ilyen a marihuána fogyasztása, melynek során legtöbbször egy cigarettát adnak körbe a fogyasztók. Ezt a magatartást, jóllehet ilyenkor nyilvánvalóan és minden szempontból fogyasztási cselekményről van szó, a törvény korábbi változatai átadásos cselekménynek minősítették. Így fordulhatott elő, hogy az 1998-as szabály értelmében az iskola vagy a törvényben szereplő bármely védett helyszín közelében együtt fogyasztó, akár fiatalkorú elkövetőknek a helyszín védett volta miatt nem fogyasztásért, hanem az átadás minősített esetéért kellett felelniük. A jogszabályoknak a valós élethelyzetekre kell jogi megoldásokat találniuk, esetünkben pedig pontosan arról van szó, hogy egy gyakran és tömegesen előforduló szituációra ad választ a büntető jogszabály. Az együttes fogyasztás sem erkölcsi, sem jogi szempontból nem eshet a fogyasztási elemet önmagában nem tartalmazó, szimpla drogátadással vagy -kereskedéssel egy kategóriába; az a törvény, amely e megkülönböztetésre nem képes, nem alkalmas a droghasználat és a drogokkal való egyéb visszaélések reális büntetőjogi leképezésére.

Az indítvány támadja a Btk. elterelésre vonatkozó azon szakaszait is, amelyek alapján a fiatalkorú személy részére kábítószerrel juttató – szűk körben – szintén mentesülhet a büntethetőség alól az elterelés választásával. Az alkotmányossági aggályokat a beadvány szerint a hazánk által aláírt nemzetközi szerződésekből fakadó kötelezettségek megszegése indokolja. Az indítványozók szerint a vonatkozó szakaszok sértik a gyermekek jogairól szóló New York-i egyezményt, valamint a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni bécsi egyezményt. Álláspontjuk szerint a gyermekek jogairól szóló egyezménynek elsősorban az a szakasza sérül, mely szerint „az egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést, ideértve a törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelésügyi intézkedéseket, arra, hogy megvédjék a gyermekeket az erre vonatkozó nemzetközi egyezményekben meghatározott kábító- és pszichotrop szerek tiltott fogyasztásától, és hogy megakadályozzák a gyermekeknek e szerek tiltott előállításában és kereskedelmében való felhasználását”. Ezt a kötelezettséget természetesen nem kizárólag, sőt elsősorban nem a büntetőjog eszközeivel kell megvalósítania az államnak. A Btk. drogjogi szabályai tekintetében az ebből következő nyilvánvaló elvárás, hogy a jogalkotónak az átlagosnál szigorúbban kell büntetnie azokat az el-

követési magatartásokat, amikor gyermek vagy fiatalkorú személy szerepel a drogbűncselekmény sértettjeként. Ennek a kötelezettségnek a törvény eleget is tesz, hiszen az alapeset tényállásánál szigorúbban bünteti az ilyen cselekményeket. Az indítványozók azért támadják a kifogásolt jogszabályhelyeket, mert egyes esetekben, bár fiatalkorú „sértett” jut kábítószerhez, az azt átadó mégis választhatja az elterelést, s így nem büntethetővé válik. Valójában ezekre a lehetőségekre csak nagyon szűk körben kerülhet sor.

Való igaz, hogy a hivatkozott bécsi egyezmény tartalmaz a fiatalkorúakra és az oktatási intézményekre vonatkozó „szigorítási” követelményeket. Ezeknek a követelményeknek azonban a magyar jogszabály megfelel. A fiatalkorúnak való kábítószer-juttatás a 282/B. § szerint sokkal szigorúbban minősül, mint a tizennyolcadik életévét betöltött személynek való átadás. Sőt e szakasz szerint a felnőtt korú személy akkor is szigorúbb büntetést kap az alapeset büntetési tételénél, ha fogyasztói típusú cselekményt követ el fiatalkorú vagy gyermekkorú személy felhasználásával – összhangban a bécsi egyezmény vonatkozó rendelkezéseivel. Ugyanígy a törvény ezen egyezmény rendelkezéseinek tesz eleget, amikor 282/B. § (2) b) pontjával minősített esetként öttől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti a védett intézményekben (oktatási, köznevelési, gyermekjóléti, gyermekvédelmi és közművelődési feladatok ellátásra rendelt épületben vagy annak közvetlen környezetében) elkövetett kereskedői típusú cselekményeket.

Az indítvány által kifogásolt szakaszok azokra az esetekre vonatkoznak, amikor a törvény a fenti minősített esetek szűk körben alkalmazható kivételeiről rendelkezik. A 283. § (1) d) 1. és 2. pontja a már hivatkozott életszerűség, a gyakorlathoz való közelítés jegyében két évente egyszer engedélyt ad arra, hogy az elkövető akkor is válassza az elterelést, ha már elmúlt ugyan tizennyolc éves, és egy tizennyolcadik életévét be nem töltött személynek adott kábítószerrel. Ez a felhatalmazás azonban közel sem jelent általános mentességet a fiatalkorúak részére drogot adók számára. Először is, a két évenkénti egyszeri lehetőség kizárja, hogy aki rendszeresen (vagy akár csak több mint egyszer) elkövet ilyen cselekményt, a diverziós utat válassza. Másodszor, ezt az esélyt csak a tizennyolcadik évüket már igen, de a huszonegyediket még be nem töltötték számára kínálja a törvény. Harmadszor, a kivétel nem vonatkozik a klasszikus kereskedői cselekményekre (tehát a forgalomba hozatalra és a kereskedésre), csak és kizárólag a csekély mennyiségű kábítószer együttesen történő fogyasztása alkalmával megvalósuló kínálásra és átadásra. Negyedszer, a védett intézmények e körbe való bekerü-

lésére azért volt szükség, mert egyes tanintézményekben gyakran együtt tanulnak tizenhétévesek már betöltött fiatalok fiatalokkal. A jogalkotó szándéka az volt, hogy a tipikusan fogyasztási típusú cselekmények elkövetésekor ne kelljen a kereskedőkre megállapított büntetési tételeket alkalmazni a fiatal felnőtt terheltekre, se az együtt drogot használó középiskolásokra. Az 1998-as törvény egyik legfőbb hibája éppen az volt, hogy az iskola környékén együtt fogyasztó diákokra a védett intézményekre vonatkozó rendelkezés miatt igen komoly büntetési tételek vonatkoztak.

Az indítványról az általunk ismert részletek alapján nem túlzás azt állítani, hogy az elterelés egészét támadja, többek között a nemzetközi szerződésekre hivatkozva. Ezzel kapcsolatban nagyon fontos ismét felhívunk a figyelmet arra a tényre, hogy a diverziós utat kifejezetten az indítványban hivatkozott 1988-as bécsi egyezmény ajánlja fel mint lehetőséget az aláíró államok részére. Az egyezmény szerint „kisebbségi súlyú bűncselekmények megfelelő eseteiben a szerződő felek úgy is rendelkezhetnek, hogy az elítélés vagy büntetés kiszabása helyett nevelő, rehabilitáló vagy a társadalomba való visszaülleszkedést elősegítő intézkedéseket, valamint, ha az elkövető kábítószerélvező, kezelést vagy utógondozást alkalmaznak”.⁸ Az elterelés az egyetlen humánus eleme jelenlegi drogjogszabályunknak. Kiiktatása esetén az 1993-at megelőző állapothoz térnénk vissza.

A TÖRVÉNY ÉS A JOGALKALMAZÁS VALÓS PROBLÉMÁI

A tárgyalt indítványban foglaltak helyett a jelenlegi törvényi szabályozás és a kapcsolódó joggyakorlat több valós problémát is felvet.⁹ Az eltereléssel kapcsolatos legfontosabb probléma egy jogelméleti kérdéshez kapcsolódik. A jelenlegi és az 1993–1998 közötti szabályok az elterelés igénybevételeként lehetőségét mennyiségi limithez igazítják. Abban az esetben, ha kizárólag fogyasztásról van szó, a törvény a saját használatra történő *csekély mennyiségű* (drogfüggők esetén jelentős mennyiséget el nem érő) megszerzés, tartás¹⁰ esetén biztosítja a büntethetőséget kizáró okot, s a közös fogyasztás alkalmával történő átadás különféle esetei is a csekély mennyiség felső határát meg nem haladó mennyiségű droghoz kötöttek. Ez pedig a következőt jelenti: ha a rendőrségi kihallgatás alkalmával egy több-kevesebb rendszerességgel drogot fogyasztó gyanúsított őszintén beszámol arról, hogy mióta, milyen rendszerességgel és milyen típusú anyagokat fogyasztott élete során,

esetleg több ember társaságában, akkor könnyen el-eshet az eltereléstől. Ha több éve heroinfüggő, úgy egészen biztos esel: elegendő, ha csak egy-két havi fogyasztásáról számol be, mert így is bizonyosan jelentős mennyiségű drogot megszerzése lesz terhére róva. Vagy vegyünk egy másik fogyasztót, aki pár hónapja hétfégenként partidrogokat (speed, extasy, LSD) használ, de még nem függő: ugyanebből az okból szintén esel az eltereléstől. Ha két-három éve heti rendszerességgel füvet szív valaki, és ezt a rendőrségen őszintén feltárja, majdnem biztos, hogy szintén kizárja magát az elterelésből. A vallomásban szereplő megszerzett drogmennyiségeket a vádhatóságok ugyanis összegzik, s ez képezi a minősítés alapját.

Ez a probléma már az 1993-as büntető rendelkezések kapcsán is felmerült. 1994-től 1998-ig ugyanis nem volt egyértelmű, hogy a drogos ügyekben fogyasztás esetén a ténylegesen az elkövetőnél talált (megszerzett, tartott), vagy a vallomása, esetleg a kirendelt szakértő véleménye alapján „drogkarrierje” során elfogyasztott drogmennyiséget kell alapul venni a minősítés megállapításakor. A BH 1989.304 szerint (mely a VI. számú büntető elvi döntésen alapult) „a kábítószer fogyasztójának esetében az *egy alkalommal fogyasztás céljából az elkövető birtokában ténylegesen együtt levő* gyógyszer-kábítószer mennyiség az irányadó a kábítószerrel visszaélés bűncselekményének mennyiség szerinti minősítése szempontjából”. Ez az (eredetileg a Fővárosi Bíróság által kidolgozott) álláspont azonban egy ügyészégi indítvány hatására megváltozott, mivel a Legfelsőbb Bíróság 5/1998. büntető jogegységi határozata kimondta, hogy az egyes rész-cselekmények (vagyis például a többszöri megszerzés) tekintetében a mennyiséget mindenképpen összegezni kell. Minthogy a Legfelsőbb Bíróság határozata meghozatalakor éppen zajlott a Btk. parlamenti vitája, és még volt idő a módosításokra, az 1998-as törvénybe végül egy olyan megoldás került be (s maradt hatályban négy évig), melynek értelmében az elterelés választhatósága nem függ a mennyiségtől. Azaz szemben az összes többi elkövetési magatartással, melyeknél a drogmennyisége minősítési kérdés, az elterelés választásánál szóba jöhető esetekben (azaz a függők által elkövetett fogyasztásnál és tartásnál) a mennyiség nem volt tényállási elem. Ennek indoka nyilvánvalóan az, hogy még az 1998-as szigorítást bevezetőik sem kívánták, hogy valaki pusztán azért, mert évek óta fogyaszt drogot (és ezt a rendőrségen őszintén elmondja), öt kilo heroin évek alatti elhasználása miatt jelentős mennyiséggel való drogvisszaélés alapján öt-tizenöt évig tartó fegyházat kapjon.

Éppen ezért nehezen érthető, hogy a jelenlegi rendelkezések újra behozzák az elterelésbe a mennyiség kérdését, és nem adnak választ a fenti problémára. Márpedig ilyen körülmények között a fogyasztó akkor jár jól, vagyis szinte csak akkor veheti igénybe az elterelést, ha nem számol be kihallgatása alkalmával tényleges fogyasztásáról. Az egyszeri drogfogyasztó, ha el akarja kerülni a büntetőjogi jogkövetkezményeket, élni kényszerül azzal a törvény adta jogával, hogy megtagadja a vallomást, és legfeljebb az elmeorvos szakértőnek számol be fogyasztási szokásairól, illetve a rendőrségen csak annak az anyagnak a fogyasztását ismeri el, amellyel lebukott. Ez idáig tulajdonképpen nem is olyan nagy probléma, ha ezzel mindenki tisztában van. Csakhogy ez nem így van, miért is tudná mindenki, hogy hibás a törvény, ezért ezt és ezt kell vallani. Tapasztalataink szerint sorra születnek a megszerzés miatt emelt vádak, melyekkel a védelem, sőt még az esetleg jóindulatú bíróság sem igazán tud mit kezdeni.

Az eltereléssel akkor is több probléma adódik, ha valaki már igénybe vette azt. 2004. július elsejéig az elterelésre a büntetőeljárás felfüggesztése, majd megszüntetése után keresztül kerülhetett sor: ennek megtételére a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság is jogosult volt. A sikeres, vagyis a folyamatos, hathónapos kezelésen való részvételtől szóló igazolást az esetek döntő többségében a felfüggesztést tipikusan, bár nem kizárólagosan elrendelő rendőrségen kellett bemutatni.¹¹ A fogyasztó ugyanis elsőként a rendőrségen tett vallomást, így már ott lehetőség nyílt a megfelelő intézkedések megtételére. A rendőrségen pedig, ha az igazolás megfelelő volt, az ügyet probléma nélkül le is zárták.

A jelenleg hatályos büntetőeljárás törvény vonatkozó szakaszai szerint az elterelésre a vádemelés elhalasztása (majd pedig az eljárás megszüntetése) keretében kerül sor, miután a nyomozó hatóság az ügyet lezárta.¹² Ennek megfelelően már az ügyészség az a hatóság, amely eldönti, hogy a kezelésről benyújtott papír – melynek kiállítása részleteit külön rendelet szabályozza¹³ – elfogadható-e vagy sem. A Legfőbb Ügyészség 2003. novemberi állásfoglalása alapján az ügyészség álláspontja az, hogy kizárólag a nyomozás lezárása és a vádemelés elhalasztása után, a rendelkezésre álló egyéves időtartamon belül megkezdett és befejezett kezelés, megelőző, felvilágosító szolgáltatás az elfogadható. Ennek igazolása hiányában vádat kell emelni.

AZ EGYSZERI DROGFOSZTÓ, HA EL AKARJA KERÜLNI A BÜNTETŐJOGI JOGKÖVETKEZMÉNYEKET, ÉLNI KÉNYSZERÜL AZZAL A TÖRVÉNY ADTA JOGÁVAL, HOGY MEGTAGADJA A VALLOMÁST, ÉS LEGFELJEBB AZ ELMEORVOS SZAKÉRTŐNEK SZÁMOL BE FOGYASZTÁSI SZOKÁSAIRÓL.

Ez a gyakorlat a Legfőbb Ügyészség állásfoglalása szerint azon alapul, hogy „a Be. 227 § (4) bekezdésének a) pontja egyértelműen kimondja, hogy a hathónapos folyamatos kezelésnek, ellátásnak, illetve megelőző szolgáltatásnak teljes tartamában a vádemelés elhalasztásától számított egy éven belül kell esnie”.¹⁴ Valójában a törvény hivatkozott szakasza úgy szól, hogy „ha a vádemelés elhalasztására a 222. § (2) bekezdése alapján került sor, vádat kell emelni, ha a gyanúsított okirattal nem igazolja, hogy a vádemelés elhalasztásától számított egy éven belül legalább hat hónapig tartó folyamatos, kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben, kábítószer-használatot kezelő más ellátásban részesült vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vett részt”. A Legfőbb Ügyészség véleménye jogértelmezésen alapul, mégpedig a Btk. vonatkozó szakaszaival ellentétes értelmű értelmezésen. A Btk. 283. §-a az elterelés szabályozásakor semmiféle ilyen megkötést nem

tartalmaz, pusztán arról rendelkezik, hogy a kezelésről vagy megelőző szolgáltatásról szóló igazolást „az első fokú ítélet meghozataláig” kell okirattal igazolni. Ha az ügyészség ilyen esetben vádat emel, akkor a büntetőeljárás a bíróság meg fogja szüntetni, hiszen a Btk. az elsőfokú ítélet meghozataláig elvégzett és megfelelően igazolt elterelés esetén erre kötelezi. Tehát a vádemelés ily módon feleslegessé válik, hiszen a végeredmény ugyanaz, mintha már az ügyészség megszüntette volna az eljárást. A formális jogi érvelésen túl azt se felejtjük el, hogy az olcsónak aligha mondható büntetőeljárás további elhúzódása az államnak, vagyis az adófizetőknek pénzbe kerül, amit, lássuk be, az ablakon lapátol ki az ügyészség. Végül, bár sajnos talán az utóbbi érvvel törődnek a legkevesebben, a terápiás érdekek is komoly ellentétben állnak a Legfőbb Ügyészség érvelésével, hiszen a kezelésre jelentkező drogbetegeket vagy akár csak alkalmi használókat elküldeni (pusztán jogi-formai okok miatt) és néhány hónap várakozásra kényszeríteni (mely néhány hónap a hazai viszonyokat ismerve a nyomozás megindulásától a vádemelés elhalasztásáig akár egy év is lehet) nem igazán hatékony módja a segítségnyújtásnak.

További probléma, hogy mivel az elterelésre vádelhalasztással kerül sor, kötelező elrendelni egyben a gyanúsított pártfogó felügyeletét is, minden további mérlegelés nélkül.¹⁵ Ha valaki munkahellyel rendelkezik, drogot csak alkalmanként, rekreációs céllal fogyaszt, könnyen lehet, hogy még elterelésre sem volna szüksége, nemhogy pártfogó felügyelőre.

A TASZ jogsegélyszolgálatán megfordult már negyvenéves családos ember is, aki mellé legnagyobb meglepetésére szintén pártfogó felügyelőt rendeltek, mert korábban kevés, saját használatra tartott marihuána miatt vonták felelősségre.

A jelenleg hatályos törvény egyik nagy előnye, hogy ésszerűsítette a minősítő körülményeket. Az egyik ilyen problematikus minősítő körülmény a korábbi jogszabályokban az üzletszerűség volt, melyet addig mind a kereskedői, mind a fogyasztói típusú magatartások körében értékelni lehetett. Ennek persze elsősorban a kereskedés kapcsán volt különös jelentősége, azaz súlyosabban minősült, ha valaki rendszeres hasznoszerzésre törekedve üzletelt droggal. Azonban a törvény indokolása szerint maga a kereskedés is folyamatos jellegű, hasznoszerzésre irányuló magatartás, amely magába foglal minden olyan tevékenységet, amely elősegíti, hogy a kábítószer eljusson a viszonteladóhoz, fogyasztóhoz. A jogalkotó szerint „ilyen a csomagolás, tárolás, szállítás, elosztás. [...] rendszeresen ismétlődő, anyagi haszon érdekében folytatott adásvétel”. Vagyis nehezen képzelhető el olyan szituáció, amikor valaki nem üzletszerűen kereskedik a droggal. Ez tehát egyazon magatartás (a kereskedés) gyakorlatilag automatikus felminősítését eredményezte. Többek között éppen ezért került ki a normaszövegből az üzletszerűség mint minősítő körülmény. A jogalkotó azonban valószínűleg nem volt elég precíz, ugyanis a függőkre vonatkozó részben újra megtaláljuk az üzletszerűséget mint tényállási elemet. Ez pedig különösen hátrányos és méltánytalan azért, mert az a drogfüggő, aki kereskedik is kábítószerrel, általában valódi hasznot nem termel magának, legfeljebb csak nagyon szigorúan vett közgazdasági értelemben. Hiszen a saját adagján felül legfeljebb a megélhetését tudja biztosítani az eladásokból. Azonban életmódja és a „kényszerű” eladások miatt, az elkövetés rendszeressége folytán esetében az üzletszerűség könnyen megállapítható.

Mint ahogy arra a cikk elején már utaltunk, komoly probléma, hogy hazánkban ma nem egységes a gyakorlat abban a kérdésben, hogy ki tekinthető kábítószerfüggőnek és ki nem. Ha a drogfüggőség kérdése merül fel, úgy azt a büntetőeljárásban kirendelt elmeorvos szakértő véleménye alapján dönti el a bíróság. A TASZ jogsegélyszolgálatának működése során többször találkoztunk azzal a jelenséggel, hogy egy több éve drogfüggő, különböző kórházakat és ambulanciákat megjáró szerhasználóról a szakértő a csatolt orvosi igazolások ellenére nem látta megállapíthatónak a kábítószer-függőséget.

Nincs olyan utasítás vagy módszertani levél, amely a dependencia kritériumainak megállapításá-

ban egyértelmű támpontot nyújtana a szakemberek számára, dacára, hogy annak szükségességét az akkori kormány által 2000 júniusában, a parlament által 2000 decemberében elfogadott, azóta is érvényben lévő Nemzeti stratégia a kábítószer-fogyasztás visszaszorítására címet viselő hazai drogstratégia „rövid távú” prioritásként jelölte meg. Van olyan szakértő, aki például marihuánafogyasztásra megállapítja a függőséget (persze csak a hosszú ideje tartó, napi rendszerességgű, nagyobb mennyiségű fogyasztás esetén), van, aki ezt eleve kizártnak tartja. Ez a felemás gyakorlat pedig jócskán megnehezíti a védelem dolgát, hiszen egy nyilvánvalóan elfogadhatatlan szakértői véleménnyel egyébként is nehéz laikusként vitába szállni. Emellett a bíróság sincs könnyű helyzetben, amikor a bizonyítékok szabad mérlegelése során megalapozott döntésre kell jutnia ebben a kérdésben. Márpedig súlyos évek múlnak azon, hogy valaki függő-e vagy sem, és nem fogadható el, hogy egy ilyen súlyú kérdésben a helyzetet évek alatt se lehessen tisztázni.

Ha tehát a jelenlegi törvény valóban létező hibáira koncentrálunk, akkor a következő minimális igényeket támaszthatnánk egy esetleges jogszabályváltozással szemben: A jogalkotónak vagy a jogalkalmazóknak olyan jogi helyzetet kell teremteniük, hogy az elterelést mennyiségi megfontolásoktól függetlenül minden drogfogyasztó igénybe vehesse, továbbá tisztázniuk kell a Btk. és a Be. eltérő értelmezhetőségéből adódó konfliktusokat; továbbá hogy a Büntető törvénykönyv feleslegesen ne sújthassa tovább a droggal kereskedő függőket, és az üzletszerű elkövetés számukra se legyen diszkriminatív módon további minősítő körülmény; végül elvárható lenne, hogy a drogfüggőség kérdésében való döntés egységes orvosszakmai szempontok alapján dőljön el.

AMI A LEGUTÓBBI TÖRVÉNYMÓDOSÍTÁSBÓL KIMARADT

Jogászokat is próbára tevő bonyolultsága ellenére a magyar szabályozás több ponton nem eléggé differenciált.¹⁶ Alapvető és súlyos problémája a büntető törvénykönyvi szakaszoknak, és tulajdonképpen az egész magyar hivatalos drogpolitikának, hogy a nyugat-európai példákkal ellentétben egyáltalán nem tesz különbséget az egyes drogfajták között azok társadalmi és egészségügyi kockázata alapján.

A megkívánt különbségtétel szembeötlően igazságtalan helyzetet eredményez: a jelentős mennyiségű marihuánával kereskedő elkövetőt a törvény életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegeti. Eh-

hez elegendő például két, két és fél kilogramm marihuánának az országba hozatala. Ez a szabályozás amellelt, hogy a nagybani heroindílekkel egyenlő megítélés alá veszi a marihuánával kereskedőket, ugyanolyan, ez esetben már indokolatlanul szigorú büntetőjogi konzekvenciákat helyez számukra kilátásba, mint a tömeggyilkosok számára. A drogok meg nem különböztetése paradox módon akár arra is sarkallhatja a kábítószerrel kereskedőket, hogy – azonos büntetési tételek mellett – a jóval nagyobb hasznot hozó, komolyabb egészségkárosító és súlyosabb szociális következményekkel járó szereket forgalmazzák. Sem orvosi, sem jogi, sem a prevenció érdekeit szem előtt tartó drogpolitikai érv nem támasztja alá a jelenlegi helyzetet, melyben a füves cigaretta a heroinnal vagy a kokainnal esik egy törvényi kategóriába.

Végül, de nem utolsósorban ne felejtjük el megjegyezni, hogy bár egyes politikai pártok és a társadalom egy része a két évvel ezelőtti törvénymódosításkor „droglegalizációt” és „drogliberalizációt” kiáltott, büntető törvénykönyvünk a droghasználatot a terminológiaváltások dacára jelenleg is szabadságvesztés büntetéssel fenyegeti. Gyakori érv, hogy ez sosem jelentett tényleges börtönt – amikor az alkalmi fogyasztók számára nem volt lehetséges az elterelés, akkor is általában megrovást vagy pénzbüntetést alkalmaztak, jelenleg pedig az elterelésben való részvétel után megszüntetik a büntetőeljárást. Ebben az esetben viszont felmerül a kérdés, hogy mi szükség van egy olyan jogkövetkezmenyre, amelyet nem alkalmaznak a gyakorlatban. Miért nem képzelhető el, hogy a droghasználat szabálysértésként legyen szankcionálható vagy semmilyen szankciót (se büntetőjogit, se szabálysértésit) ne vonjon maga után? A jelenlegi helyzet szerint szabályozásunk még mindig a legszigorúbbak közé tartozik Európában. Tény az is, hogy a nyugat-európai államok többségében az elmúlt években, évtizedekben a fogyasztók üldözése szép lassan kikerült a bűnüldözők prioritásai közül. Hazánkban azonban az eljárások elsődleges célpontja továbbra is a fogyasztó. Fel kellene vegré ismernie a társadalomnak, hogy a fogyasztók büntetőeljárás körbe vonásától a drogfogyasztási adatok nem, legfeljebb csak az egyszerű, felderített bűncselekmények számaránya javul a bűnügyi statisztikákban.

JEGYZETEK

1. *Alkotmányos kontroll alatt a drogtörvény*, Népszabadság, 2004. július 6.
2. Például az 1998. évi L. törvénnyel kihirdetett 1988-as bécsi szerződés a kábítószer és a pszichotrop anyagok tiltott kereskedelmének és forgalmazásának megakadályozásáról. A szerződés 3. cikkének 2. pontja rendelkezik a „személyi fogyasztásra szánt kábítószer és pszichotrop anyagok” birtoklásának, vásárlásának és termesztésének bűncselekménnyé nyilvánítási kötelezettségéről.
3. „Európa legszigorúbb drogtörvényének” (ahogy az akkori kormányzóvivő nevezte a Btk.-módosítást 1998 őszén) legelső változata például kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntette volna az iskolában csekély mennyiségű drogot maguknál tartó tizenöt éves diákokat is.
4. 35/1999. (XI. 26.) AB határozat.
5. 47/2000. (XII. 14.) AB határozat.
6. 1026/B/2000. AB határozat.
7. 142/2004. (IV. 29.) kormányrendelet a kábítószerrel és pszichotrop anyagokkal végezhető tevékenységekről.
8. 1998. évi L. törvény, 3. cikk 4. c) pont.
9. A gyakorlati problémák kapcsán lásd még Pelle Andreának, a TASZ ügyvivőjének és jogsegélyszolgálat vezetőjének cikkét is (Népszava, 2004. május 17.).
10. Az előállítás és termesztés mint úgynevezett fogyasztói típusú elkövetési magatartások is gyakorlatilag ide kapcsolhatók.
11. Gyakran előfordult, hogy bár az elterelés feltételei adottak voltak, sem a rendőrség, sem az ügyészség nem függesztette fel az eljárást; ilyenkor a Be. értelmében ezt egy évre a bíróság tette meg.
12. 1998. évi XIX. törvény 222. §.
13. 26/2003. (V. 16.) ESzCsM–GyISM együttes rendelet a kábítószer-függőséget gyógyító kezelés, kábítószerhasználatot kezelő más ellátás vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatás szabályairól.
14. A Legfőbb Ügyészség állásfoglalása, 2003. november 20.
15. 1998. évi XIX. törvény 225. §.
16. Ennek ékes bizonyítéka, hogy a változó gyakorlatot a Legfelsőbb Bíróság eddig csak csúszással tudta összefogni: mind az 5/1998-as, mind a 2/2003-as Büntető Jogegységi Határozat gyakorlatilag akkor született meg, amikor már új büntető törvénykönyvi szöveg volt hatályban, vagy a törvénynek már csak hetei voltak hátra.